

Sittard

stad en kerk onder vele heren

Inhoudsopgave

Inleiding.....	5
Stand van het onderzoek.....	7
Sittard onder het huis Limburg.....	9
Sittard onder het huis Valkenburg	12
Sittard onder het hertogdom Gulik.....	15
Sittard en Born, stad en slot.....	19
Conclusie en slot.....	20
Bibliografie	22
Afbeeldingen met uitleg.....	24
Chronologisch namenregister	28

Inleiding

“Een grensoverschrijdend verleden”, is de titel van het boek over de stad Sittard, dat in 1993 werd gepubliceerd ter herdenking van het feit dat 750 jaar geleden aan Sittard stadsrechten werden verleend. Sinds het verlenen van deze stadsrechten in 1243 is de stad meerdere malen in andere handen overgegaan totdat ze in 1400 onderdeel werd van het hertogdom Gulik.

In die periode van ruim 250 jaar viel de stad onder de heerschappij van de Limburgers, de Valkenburgers, de Brabanders en tenslotte de Gulikers. Ondanks de verschillende heerschappijen blijft er een constante aan te wijzen in Sittard: namelijk de bevestiging en de ontwikkeling van haar stadsrechten.

Deze stadsrechten en deze privileges zijn onderwerp van dit onderzoek. Gekeken wordt naar de verleende rechten en naar de omstandigheden waarin deze werden verleend. Het is de bedoeling een historisch beeld te schetsen van de positie van deze kleine zuidelijke stad: Wat was de economische kracht en haar strategische betekenis van de stad? Wat was de relatie met de omliggende gebieden zoals Born en Susteren?

Tevens worden de heren van Sittard als behandeld: Vanaf 1215 tot in 1400 werd de stad bestuurd door de heren van Sittard. De heerschappij lag echter achtereenvolgend bij Limburg, Valkenburg en Brabant totdat de stad in 1400 verkocht werd aan de hertog van Gulik. Deze verandering in heerschappijen zal uitvoerig besproken worden in dit onderzoek. Hoe kon de stad gedurende die periode bestuurd worden door families wiens machtspositie telkens opnieuw veranderden?

Vanuit deze kwesties wordt een kernvraag geformuleerd: Hoe ontwikkelden de vrijheden en rechten van de stad Sittard en haar kerk zich onder de verschillende hertogdommen en heersers tussen 1215 en 1543? Voor het jaar 1215 is gekozen, omdat in dit jaar er voor het eerst een schriftelijk bewijs is voor een relatie tussen Sittard en een hertog. Uit dit jaar bestaat een document waarin Hendrik III van Limburg de kerk te Sittard schenkt aan de Hospitaalridders van Jerusalem. Dit document is het oudste hertogelijke document dat wij hebben over Sittard.

Voor 1543 is gekozen om twee redenen. Ten eerste werd in dit jaar Sittard haast volledig verwoest, waardoor zij grotendeels herbouwd moest worden. Ten tweede vinden er rond deze tijd hervormingen plaats binnen het hertogdom Gulik waardoor Sittard haar autonomie binnen het hertogdom verloor door administratieve centralisatie.

De periode die dit onderzoek bespreekt kan ingedeeld worden in drie duidelijke stukken. Van 1215 tot 1280 is er sprake van Sittard onder het huis Limburg, van 1280 tot 1400 spreken we van Sittard onder het huis Valkenburg en vanaf 1400 spreken we van Sittard onder het hertogdom Gulik.

De opzet van het onderzoek is als volgt: Allereerst wordt de huidige stand van het onderzoek besproken. Vervolgens wordt de historische ontwikkeling van de stad zelf binnen de verschillende vorstendommen van 1215 tot 1543 onderzocht en beschreven. Dit geschiedverhaal wordt verdeeld over drie hoofdstukken namelijk Sittard onder het huis Limburg, Sittard onder het huis Valkenburg en Sittard onder het hertogdom Gulik. In deze drie stukken wordt niet enkel gekeken naar het algemene verhaal, maar ook naar de politieke omstandigheden in de regio en de ontwikkeling van de stad aan de hand van verschillende primaire bronnen. Ook wordt gekeken naar de heren van Sittard en diens beleid over de stad. Vervolgens wordt gekeken naar de functie van Sittard binnen de regio. Zij was waarschijnlijk de grootste stad in de regio die het “land van Swentibold” genoemd wordt, naar de Lotharingse koning Zwentibold. Andere belangrijke plekken in deze regio waren onder andere Susteren en Born. Met name de relatie tussen Sittard en Born zal besproken worden.

Na deze onderdelen te hebben afgesloten zal dit onderzoek een antwoord geven op de eerder geformuleerde hoofdvraag: Hoe ontwikkelden de vrijheden en rechten van de stad Sittard en haar kerk zich onder de verschillende hertogdommen en heersers tussen 1215 en 1543?

Stand van het onderzoek

Allereerst kijkt dit onderzoek naar andere werken over de geschiedenis van Sittard. Dit is slechts een klein aantal. Met name het Middeleeuwse verleden van de stad is weinig beschreven in de standaardwerken over haar verleden. Een daadwerkelijke discussie over de ontwikkeling van het stadsrecht is dan ook niet eenvoudig aan te wijzen vanwege het geringe aantal werken hierover. Dit gebrek aan literatuur over de Middeleeuwse stadsrechten blijft niet beperkt tot de stad Sittard. Natuurlijk, bij steden zoals bijvoorbeeld Utrecht en Den Bosch is er veel geschreven over hun stadsrecht. Dit zijn echter uitzonderingen op de regel en in het algemeen blijft de Middeleeuwse stadsgeschiedenis van Nederland een relatief weinig onderzocht veld.

Voor het leeuwendeel van de steden in Nederland is dit onderwerp nog weinig gedocumenteerd. Er is namelijk pas sinds 2005 één naslagwerk dat dit onderwerp bestudeerd voor steden door het hele land.¹ Dit werk is dan ook niet meer een naslagwerk, of een stadsrechten-encyclopedie, dat de oorsprong van de verschillende vrijbrieven en privileges van de verschillende steden Nederland beschrijft. Verdere ontwikkelingen en wijzigingen in deze privileges blijven onderbelicht. Hoewel het wetenschappelijk onderbouwd is, kan dit werk slechts dienen als opstapje naar een daadwerkelijk onderzoek naar het stadsrecht van Sittard.

Wanneer er vervolgens gekeken wordt naar werken die een volledige geschiedenis van Sittard schrijven zien we dat hiervan slechts een enkele poogt om een ontwikkeling van de Middeleeuwse stad en haar stadsrecht te omschrijven. Een ander probleem is de grote tijdspanne tussen deze werken. Tussen de eerste stadsgeschiedenis en de volgende zit ruim honderd jaar, namelijk van 1862 en 1993. Er zijn tussendoor meerdere werken over Sittard geschreven maar deze gaan niet of nauwelijks in op het Middeleeuwse verleden van Sittard.

Het oudste Nederlandstalige standaard werk is de eerste stadsgeschiedenis van Sittard, uitgebracht in de 1862 eeuw door Jos Russel.² Er bestaat een oudere, Duitse, almanak tekst over Sittard, van Augustin Dunckel uit 1823, maar deze korte kroniek is enkel beschikbaar als een herziene en uitgebreide editie uit 1891.³ Russel schrijft als het ware een kroniek en baseert dit op de primaire bronnen die hij tot zijn beschikking had. Zijn werk kan men plaatsen binnen de Rankeaanse geschiedschrijving. Er werd gepoogd om meer te schrijven dan slechts een geschiedverhaal. Door

¹ Cox, J.C.M., *Reportorium van de stadsrechten in Nederland: "Quod vulgariter statreghte nuncupatur"* (Den Haag, 2005).

² Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born*, (Maastricht, 1862).

³ Dunckel, A., *Kurze Chronik von Sittard, von 900 bis 1755, fortgesetzt nach desselben Manuscripten und anderen Quellen samt drei Anhängen von 1757 bis in 1891* (Sittard, 1891, ed. B.A. Pothast)

middel van brononderzoek probeerde Russel om een zo waarheidsgetrouwe schets van de geschiedenis van Sittard te maken als mogelijk. Dit werk was tot het werk van Simonis het belangrijkste werk over de stad.⁴ Het werk van Simonis gaat echter weinig in op het Middeleeuwse verleden van de stad of haar stadsrechten en zal dus niet veel besproken worden in dit onderzoek.

Het meest recente werk is het in 1993 gepubliceerde werk van Van Luyn.⁵ Twintig jaar na publicatie is dit nog altijd het standaardwerk over de geschiedenis van Sittard. Het is een werk waarin de ontwikkelingen van de stad Sittard in de Middeleeuwse periode duidelijk geschetst worden. Het blijft hoofdzakelijk echter een populair wetenschappelijk werk, onder andere door de stijl en vormgeving en ook door weinig diepgang. Het schraapt aan de oppervlakte van het geschiedverhaal en voor diepgang zal men zelf aan de hand van de literatuurlijst de teksten zelf moeten bestuderen.

Dit gebrek aan secundaire werken brengt ook de noodzaak met zich mee dat er in dit werk gekeken wordt naar originele bronteksten die meegenomen zullen worden in de analyse. Het betreft hier vooral documenten die onderzocht en beschreven werden door Martin Jansen, zoals onder andere de vrijbrief van de stad Sittard zelf.⁶⁷ De literatuur van Van Luyn en Russel zal het kader vormen maar in geval van twijfel wordt er alsnog gekeken naar de oorspronkelijke teksten en eventuele andere wetenschappelijke werken.

⁴ Simonis, A.H., *Sittard, Historie en Gestalte*, (Sittard, 1971)

⁵ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittard: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993).

⁶ Jansen, M., "De oudste vrijbrief van Sittard", *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limburg* 13 (Maastricht, 1876), p. 110-123

⁷ Vanwege de lengte van de naam "*Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limburg*" zal deze vanaf nu afgekort worden tot PSHAL.

Sittard onder het huis Limburg

In de twaalfde en dertiende eeuw was het Maasgebied een lappendeken van verschillende territoriale vorstendommen. Men had het grote hertogdom Brabant in het noord-westen, het hertogdom Gelre in het noorden en het prinsbisdom Luik in het zuiden. Naast deze grotere gebieden uit die tijd waren er ook een aantal kleinere zoals het graafschap Loon, het graafschap Gulik, de heerlijkheden van Heinsberg en Valkenburg en, natuurlijk, het hertogdom Limburg. Te midden van al deze vorstendommen lag een vesting, die voor het eerst schriftelijk vermeld wordt in 1157, als “Sittard”. Dit gebeurt in een document waarin de O.L. Vrouwekerk te Maastricht spreekt over haar goederen in Sittard.⁸

De oudst bekende niet kerkelijke bron is een Latijnse oorkonde uit 1215 waarin Hendrik III van Limburg verklaart dat hij de kerk, die hem volgens feodaal recht toekomt, af staat aan de Hospitaalridders te Jeruzalem.⁹ De kerk blijkt allereerst toegehoord te hebben aan de bisschop van Keulen. Echter, omdat Hendrik de restauratie volledig heeft betaald, noemt deze

het als zijn bezit. Omdat het leeuwendeel van kerken in deze periode eigenkerk van de burchtheer waren, kan men dus veronderstellen dat Hendrik ook de heer van deze kerk was. Een duidelijkere bevestiging van het feit dat Sittard bezit is van de hertogen van Limburg is een oorkonde uit 1230 van Walram I van Monschau en Sittard, kleinzoon van Hendrik III van Limburg, die spreekt van “villa mea de Sytert”.¹⁰ Hoewel Walram I niet hertog van Limburg was, dat was namelijk diens broer Hendrik IV, noemde hij zichzelf toch Walramus de Lemborgh, Walram van Limburg.¹¹ Tenslotte noemt hij Sittard ook nog “allodio meo”, mijn vrij eigen erfgoed.

We kunnen dus vaststellen dat aan het begin van de 13de eeuw Sittard deel uitmaakte van het hertogdom Limburg. Derhalve beschouwen wij nu het authentieke document van de stad Sittard, namelijk de “litterae liberalis,” oftewel de vrijbrief. Walram I van Monschau en Sittard overleed jong

⁸ Roebroek, A.M.L., “Oudheidkundig bodemonderzoek in de gemeente Sittard, 3”, Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold 3 (Sittard, 1982) p. 137 – 148, alhier 138.

⁹ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 65.

¹⁰ Corsen, S., “Die Herren von Sittard bis 1400” in Nève, P.L. (red.) *Sittard, uit bronnen geput* (Sittard, 1993) p. 75-96, alhier 81

¹¹ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 48-49.

in een strijd met het aartsbisdom Keulen in 1242. Walrams vrouw Elisabeth van Bar bleef alleen achter met hun nog minderjarige zoon, Walram II, 'de Goede', die pas meerderjarig werd in 1251. Toch verleende de 8-jarige heer van Monschau en Sittard, samen met zijn moeder, in 1243 het stadsrecht aan Sittard. Dit gebeurde volgens de al eerder genoemde *litterae liberalis*. Sittard was tot dan slechts een vesting met een omliggend dorp was geweest. Nu wordt zij verheven tot stad en ook wordt haar ook een markthal toegekend en het bestaan van deze markthal wordt voor de toekomst gegarandeerd. Deze werd enkele jaren later gebouwd.

Het door Martin Jansen bestudeerde document was niet de originele *litterae liberalis*, maar een later afschrift ervan. Er zijn vier van deze afschriften bekend. Drie ervan bevinden zich in Sittard en een is er in München. Via het Münchense afschrift weten we ook dat het origineel drie zegels had.¹² Het waren de zegels van Walram II zelf, van diens moeder, Elisabeth van Bar en van diens oom, Hendrik IV van Limburg.¹³ Over de authenticiteit van het document bestaat weinig verschil van mening.

De vraag die dan resteert is de volgende. Waarom hebben de 8-jarige heer en diens moeder stadsrecht verleend aan Sittard? Martin Jansen stelt aan de hand van de vrijbrief dat Walram inwoner te Sittard moet zijn geweest.¹⁴ Dat de stad volgens Walram al langer in aanmerking kwam voor vrijheden wordt ook door Jansen vermeld. Zo was zij in deze tijd als een belangrijk regionaal centrum, zowel economisch als kerkelijk.

Een andere reden die gegeven wordt voor het verlenen van het stadsrecht is van meer politieke aard. Walram en Elisabeth stonden namelijk in een lastige positie. Een 8 jarige jongen kan geen gebied besturen en kan alle steun gebruiken die hij krijgen kan. Waarschijnlijk was het stadsrecht niet enkel verleend omdat Sittard er recht op had, maar ook om de bevolking aan de kant van de 8-jarige Walram te scharen. Het verkrijgen van steun van de bevolking zou namelijk noodzakelijk zijn geweest voor het behoud van zijn positie als heer van de steden Monschau en Sittard.¹⁵

Walram II werd 'de Goede' genoemd vanwege zijn vele schenkingen aan, onder andere, de stad Sittard. Hij huwde circa 1244 met Jutta van Ravensberg maar overleed kinderloos. Via de bruidsschat had Jutta de stad Monschau als pand gekregen waardoor ze vrouwe van Monschau werd. Na het overlijden van Walram in 1265 werd zij ook vrouwe van Sittard. Wegens gebrek aan opvolging werd Jutta tijdelijk regente over Sittard. Na het overlijden van Jutta kwam de stad Sittard

¹² Thissen, B., "Het oudste stadsrechtprivilege van Sittard" in Nève, P.L. (red.) *Sittard, uit bronnen geput* (Sittard, 1993) p. 97-154, alhier 103-105

¹³ Jansen, M., "De oudste vrijbrief van Sittard", *PSHAL*, vol. 13 (Maastricht, 1876), p. 119.

¹⁴ Jansen, M., "De oudste vrijbrief van Sittard", *PSHAL*, vol. 13 (Maastricht, 1876), p. 113.

¹⁵ Van Luyn, P.B.N., *Stad Sittard: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 50.

toe aan een volgende Walram, een neef van Walram II. Bertha, de zuster van Walram II, was gehuwd met Diederik II van Valkenburg. Samen hadden zij een zoon, ook Walram genaamd. Na het overlijden van diens vader erfde hij de heerschappij van Valkenburg waarvan hij Walram I de Rosse werd. Vervolgens, na het overlijden van Jutta erfde hij Monschau en Sittard en werd hiervan Walram III. Het was zo dat de heerschappij over stad Sittard overging van het Hertogdom Limburg naar de Heerlijkheid Valkenburg.

Een bijzonderheid bij dit verhaal vinden wij in het boek van Jos Russel. Hij spreekt van slechts twee Walrams als heersers van Sittard. Namelijk Walram I en Walram II. Walram I is volgens Russel de heer die de markt liet bouwen in Sittard. Daarentegen is Walram II volgens Russel Walram “de Rosse” die kwam te overlijden in 1302.¹⁶ Dit strookt niet met de overlevering die wij nu kennen uit het werk van Van Luyn. Wij weten nu dat de “Walram de Rosse” in Russels werk eigenlijk Walram III is, die nog niet in dit onderzoek aan de orde is gekomen. De daadwerkelijke Walram II heet Walram “de Goede”, maar deze wordt in de tekst van Russel niet zo genoemd.

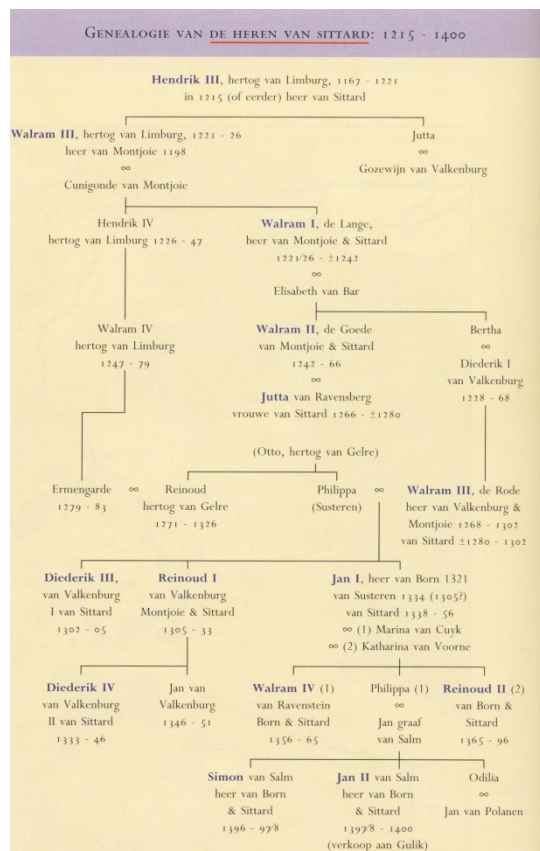
Ook noemt Russel het schenken van het stadsrecht niet, maar enkel het bouwen van de markthal in Sittard in 1248.¹⁷ Dit gebeurde volgens Russel met goedkeuren van Elisabeth van Bar. In de *litterae liberalis* beloofde juist Walram dat er een markthal gebouwd zou worden, die haar voltooiing vond in 1248. Over het bouwen van de markthal is dus geen misverstand tussen beide overleveringen. De discrepantie tussen beide overleveringen zit hem juist in de persoon die deze bouw goedkeurde en in het ontbreken van de stadsrechten. Vanwege het feit dat Russel niet verwijst naar het stadsrecht en omdat hij geen duidelijke kennis had van het bestaan van Walram II de Goede, kunnen we stellen dat Russel geen kennis had van de *litterae liberalis*.

¹⁶ Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born* (Maastricht, 1862), p. 16-17.

¹⁷ *Ibidem*, p. 11

Sittard onder het huis Valkenburg

In het jaar 1280 overlijdt de hertog van Limburg en drie jaar later overlijdt Ermengarde, zijn dochter en de laatste erfgename van het hertogdom Limburg en tevens de vrouw van Reinoud hertog van Gelre. Er ontstaat een strijd over de opvolging tussen de verschillende Hertogdommen in de regio. Niet enkel Reinoud van Gelre eist het hertogdom Limburg op. Ook de Luxemburgse tak van de familie van Walram IV van Limburg, Jan I van Brabant en het Keur-Keulen maakten aanspraak op deze titel. Walram III van Valkenburg koos de kant van Reinoud van Gelre in dit conflict. Hij was hiertoe verplicht omdat hij gehuwd was met Reinouds zuster Philippa, vrouwe van Susteren. Dit huwelijk met Reinouds dochter maakt hem gelieerd aan Reinoud en niet aan zijn Luxemburgse familie. De Gelderlanders verloren de strijd bij de Slag bij Woeringen in 1288 en hertog Jan I van Brabant verkreeg het hertogdom Limburg. Walram III en diens territorium bleven echter gespaard, waardoor Sittard geen deel meer uitmaakte van het hertogdom Limburg.

Hierbij is nog een bijzonderheid op te merken. In het epische dichtwerk van Jan van Heelu, wordt in dichtregel 8500 gesproken van 'Her Heinric van Sittert' en niet van Walram van Sittard.¹⁸ Er heeft voor zover bekend, buiten het dichtwerk om, geen Heinric van Sittert uit het einde van de 13de eeuw bestaan. Hier zijn twee mogelijke verklaringen voor. De eerste is dat Van Heelu de reeds overleden Hendrik van Limburg verwarde met eens van zijn kleinzonen. De ander is dat dit een ons, tot nog toe, onbekende ridder of andersoorts strijder in het leger van Gelre was.

Philippa overleed in 1294 en zo erfde Walram III de Rosse de stad Susteren. Vervolgens veroverde hij, met steun van Sittardse militie, in 1294 het kasteel van Born en eigende zichzelf het bestuur over dit gebied toe. Er is na deze strijd sprake van een sterke heerlijkheid in het huidige Zuid-Limburg, dat zich uitstrekt van Susteren in het noorden, tot Valkenburg in het zuiden en waar enkel Maastricht en Geleen niet toe behoorden. Het enige dat aan deze heerlijkheid nog ontbrak was een

¹⁸ Van Heelu, J., *Rymkroniek van Jan van Heelu betreffende de slag van Woeringen van het jaer 1288*, 2dln (Brussel, 1836, ed. J. F. Willems), II, versregel 8500.

eigen kapittelkerk.¹⁹ Daarvoor stuurde Walram III in 1297 een verzoek naar Hugo, prinsbisschop van Luik. Deze zond een diaken naar Sittard, om te onderzoeken of de kerk van Sittard tot collegiale kerk verheven kon worden. In 1299 werden de bevindingen van dat onderzoek genoteerd en verzonden naar Walram III. De kerk werd verheven tot collegiaal en conventueel.²⁰ Collegiaal wil zeggen dat zij nu bestuurd werd door een kapittel en conventueel wil zeggen dat zij ook gerelateerd was aan een bepaalde kloosterorde. Een specifieke kloosterorde wordt niet genoemd in de bron. Wel wordt er besloten het kapittel twaalf kanunniken zal krijgen. Hierbij kreeg de kerk van Sittard ook nog collegiale rechten over de kerken van Susteren en Munstergeleen, waar zij een deel van de inkomsten mocht eisen. Het leeuwendeel van de inkomsten zou echter wel rechtstreeks naar Luik moeten gaan. De schenking van de rechten wordt officieel bevestigd door Walram III op 14 juni 1299.²¹

Walram III overleed in 1302 en diens oudste zoon Diederik III van Valkenburg stierf drie jaar later. De tweede zoon van Walram III werd nu de heer van Valkenburg.²² Dit was Reinoud I. Het was niet voor niets dat Reinoud I later de bijnaam “de Ongelukkige” kreeg. Hij had zware financiële problemen en was op diplomatiek vlak een zwakke persoonlijkheid. Dit weten wij aan de hand van een brief uit 1318 van hertog Jan III van Brabant.²³ Vanwege “beledigingen en feitelijkheden, hem en de zijnen aangedaan door Reinoud van Valkenberg” verklaart Jan III aan Reinoud I de oorlog.

Hertog Jan III van Brabant veroverde zo Sittard en Heerlen in de hieropvolgende jaren. Zo kwamen Sittard en al haar onderhorigen terug bij het hertogdom Limburg. Sittard is nu een Limburgse stad onder Brabants gezag.

De onderlinge strijd tussen Reinoud I en Jan III zou nog enkele decennia voortduren. Reinoud I was rehtens bestuurder van de stad, maar had er geen macht van wege een gebrek aan militaire aanwezigheid. Jan III had die aanwezigheid wel. Persoonlijke beledigingen waren toentertijd echter geen gegronde aanleiding om land van een ander te bezetten. Hoewel hij daar dus juridisch niet toe gerechtigd was, was Jan III nu de officiële bestuurder van om Sittard toch te besturen.

Om zijn juridische positie te verbeteren bevestigde Jan III in 1327 het stadsrecht van Sittard en verklaarde hij dat Sittard gelijke tolrechten had als de rest van de Brabantse gebieden. Hierdoor werd Sittard een stad binnen het Brabantse handelsnetwerk aan de Maas.²⁴

In 1330 bevestigde Jan III ook alle collegiale rechten van de kerk en verklaarde deze voor

¹⁹ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 53.

²⁰ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995), p. 32.

²¹ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995), p. 33.

²² NB. Diederik I van Sittard.

²³ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995), p. 33.

²⁴ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 53.

altijd te zullen handhaven.²⁵ Ook dit deed hij om zijn juridische positie te verbeteren.

Uiteindelijk werden in 1334 alle veroverde plaatsen, teruggegeven aan de Valkenburgers. Reinoud I was inmiddels al overleden in 1333 en dus vielen deze steden aan diens zoon Diederik IV van Valkenburg.²⁶

Diederik IV zelf had echter andere plannen en schonk Sittard aan zijn oom Jan I van Born. De heerlijkheid Valkenburg bestond nu uit twee delen, een zuidelijk deel, bestaande uit Valkenburg, Heerlen en Monschau en een noordelijk deel, bestaande uit Born, Susteren en Sittard.²⁷

Jan I van Born & Sittard bestuurde de stad voor 20 jaar. Toen hij stierf in 1356 werd Sittard achtereenvolgens geërfd door zijn zoons Walram IV van Born & Sittard en Reinoud II van Born & Sittard. Beiden stierven echter kinderloos en dus kwamen de plaatsen toe aan de dochter van Jan I van Born, Philippa, die getrouwd was met de graaf van Salm in 1396.²⁸

De graven van Salm hadden echter geen interesse in het gebied aan de Maas. Zij waren zelf heren in Frans Lotharingen en het was te duur om een gebied dat zo ver van hen vandaan lag te besturen. Onder Jan II van Salm werden Sittard, Born en Susteren voor 70.000 Rijnse guldens verkocht aan hertog Willem III van Gulik.²⁹

²⁵ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995), p. 34.

²⁶ *Ibidem*, p. 34.

²⁷ Van Luyn, P.B.N., *Stad Sittard: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 53.

²⁸ Van Luyn, P.B.N., *Stad Sittard: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 53.

²⁹ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995), p. 41-43.

Sittard onder het hertogdom Gulik

Uit enkele administratieve documenten uit 1401 en 1402 blijkt dat de afbetaling van de 70.000 Rijnse guldens volgens afspraak is verlopen.³⁰ Willem III kon zelf niet aanwezig zijn bij de laatste betaling, aangezien hij overleed in 1402.³¹ Hij werd opgevolgd door zijn jongere broer, Reinoud I van Gulik. Sittard begon nu aan de langste periode van haar geschiedenis onder één gezag. De stad zou nu bijna 400 jaar Guliks gebied blijven.

Voor zover ons bekend was Reinouds eerste actie als heer van Sittard het bevestigen van de rechten van de collegiale kerk te Sittard.³² Enkele maanden later bevestigde hij ook de vrijheden, rechten en privileges van de stad Sittard.³³

Het mocht echter niet zo blijven. Reinoud kwam al snel in geld problemen: hij had vele schulden. Zo was er nog een nog te betalen bedrag van 2966 Rijnse guldens aan Dirk van Pietersheim³⁴ als betaling van de bemiddelingskosten voor de overdracht van Born, Sittard en Susteren.³⁵ Dit was echter niet de grootste schuld die Reinoud had openstaan. Zo had hij ook nog een schuld van 10.000 Rijnse guldens aan de graaf van Moers, die hij met geen gelegenheid af kon lossen. Hij bood de graaf enkele bezittingen als onderpand aan in de hoop de inlossing van de schuld uit te kunnen stellen.³⁶ De schuld bleef echter door de jaren heen oplopen in verscheidene kleine bedragen. Om de ene schuld af te betalen leende geld bij een andere heer. Het betreft hier bedragen die verschillen van 25 Rijnse guldens tot aan 10.000 Rijnse guldens.

Na het overlijden van Reinoud in 1423, was de totale schuld opgelopen tot 114.000 Rijnse guldens. Reinouds opvolger als hertog van Gulik was diens achterneef Adolf van Gulik-Berg. Adolf zag geen andere mogelijkheid dan het slot Born en de steden Sittard en Susteren te verpanden aan graaf Frederik van Moers, totdat de graaf en diens eventuele opvolgers de gehele verschuldigde som via belastingen en inkomsten uit de panden had terug verdiend.³⁷

In hetzelfde jaar kocht Jan van Loon, heer van Heinsberg, het kasteel te Limbricht, net buiten Sittard. Dit kasteel, dat voorheen nog toebehoorde aan de heren van Limburg werd zo door Jan van

³⁰ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995), p. 46.

³¹ Jansen, *Sittardse Archivalia*, p. 46

³² *Ibidem*, p. 47.

³³ *Ibidem*, p. 46.

³⁴ Zoon van van de heer van Haren, die als bemiddelaar optrad bij de verkoop van Sittard, Born en Susteren aan Willem III. Deze was bemiddelaar geworden omdat hij de burggraaf van een van de kastelen bij Born was. Hij was iemand van aanzien in de regio en een neutrale partij bij de verkoop.

³⁵ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608*, (Sittard, 1995) p. 48.

³⁶ *Ibidem*, p. 50-51.

³⁷ *Ibidem*, p. 51-52.

Loon, die door huwelijk verbonden was met de Adolf van Gulik-Berg, onder het hertogdom Gulik gebracht. Dit leidde ertoe dat Gulik zich nu, ononderbroken, uitstreckte tot aan de Maas.³⁸

Ook hier zien wij weer een verschillen terug in de werken van Van Luyn en van Russel. Van Luyn schrijft dat de graven van Moers tot aan 1494 de daadwerkelijke bestuurders waren van Sittard en haar achterland, tot Vincent van Moers het bestuur overdraagt aan Willem IV.³⁹ Echter, volgens Russel kwam Vincent, zoon van Frederik van Moers, door zijn strijd met hertog Arnold van Gelre, zelf in financiële nood. Door deze strijd moest hij de steden en het slot, in 1473, verpanden aan Karel de Stoute, hertog van Bourgondië.⁴⁰

Aldus Russel kwamen de steden en het slot na inlossing van de schulden aan Karel de Stoute in 1494 weer terug bij de graven van Moers, zij het maar voor een korte periode. In of omtrent 1494 kan de hertog van Gulik zijn schulden inlossen bij de graven van Moers en werd de hertog van Gulik weer de feitelijk heer van de stad. Het was Willem IV van Gulik die nu de inkomsten van de stad verkreeg.⁴¹ In 1423 verkreeg het hertogdom Gulik ook de macht over het hertogdom Berg en vaak wordt Willem IV dan ook Willem II van Gulik-Berg genoemd. Echter, om verwarring te voorkomen wordt hij in het verder verloop van dit onderzoek enkel Willem IV genoemd.

Het jaartal 1494 wordt door Van Luyn genoemd als het punt waarop Willem IV weer de feitelijk heer van Sittard werd. Jos Russel had hier een andere mening over. Deze stelt dat Frederik van Moers zijn dochter uithuwelijkte aan Willem IV. Frederik zelf overleed in 1489, en Willem zou Born en Sittard terugkopen in 1496.⁴² Dit huwelijk is echter nooit gebeurd. Frederik van Moers was immers overleden voor Willem IV geboren in 1455 werd en ook zijn dochters stierven te jong om te kunnen huwen met Willem IV.

Deze fouten in Russels werk kunnen lastig verklaard worden. Waarschijnlijk speelde een gebrek aan de door Martin Jansen gevonden bronnen een grote rol. Dit verklaart echter alleen het verschil in jaartal en de betrokkenheid van Karel V. Wat betreft de fout over het huwelijk tussen Willem IV en een van Frederiks dochters kunnen we geen goede reden zien.

Halverwege van de vijftiende eeuw werd ook het administratieve centrum verplaatst van de stad naar de mankamer van het slot in Born. Een mankamer was een lokaal administratief centrum binnen een feodaal vorstendom waar de stadhouder, als plaatsvervanger van de leenheer, zetelde. Deze stadhouder hield zich bezig met het dagelijks administratieve bestuur van een bepaald gebied.

³⁸ Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born* (Maastricht, 1862), p. 23.

³⁹ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 54.

⁴⁰ Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born* (Maastricht, 1862), p. 24-25.

⁴¹ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 54.

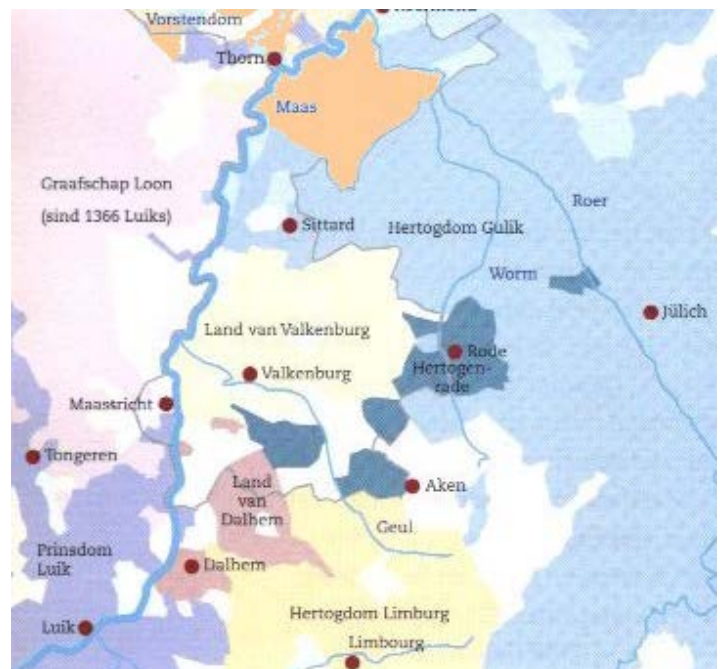
⁴² Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born* (Maastricht, 1862), p. 25.

Een van de ons eerst bekende stadhouders van de regio is Herman van Bronckhorst en Batenburg. Van hem is ons een administratief document bekend uit 1466.⁴³ Als vertegenwoordiger van graaf Vincent van Moers onderhield hij de administratie van Sittard, Born en Susteren.

Vanwege de grote afstand tussen het slot in Gulik en het slot in Born genoten de mankamer en de betrokken stadhouder, een vrij grote autonomie.⁴⁴ De lenen van de graaf van Moers, de hertog van Gulik waren vrij wijd verspreid. Er was weinig daadwerkelijke controle en een sterke centrale administratie ontbrak. Dit bleef zo tot de administratieve hervormingen onder hertog Willem V van Gulik in 1541.⁴⁵

Het belangrijkste punt van de hervormingen was het opnieuw registreren van alle leengoederen op een centrale plaats. Dit gebeurde in Düsseldorf. Na de samenvoeging van de hertogdommen Gulik en Berg als een gemeenschappelijk vorstendom verplaatsten de heren van Gulik hun zetel naar Düsseldorf. Dit was een beduidend grotere stad dan Gulik zelf en dit versterkte ook hun aanwezigheid in hun nieuwe grondgebied. Het verplaatsten van de administratie vond echter later plaats dan de samenvoeging van beide hertogdommen. De mankamer in Born was nu niet langer een directe vertegenwoordiging van de hertog, maar slechts een van de vele mankamers in het hertogdom die allen stonden onder de centrale mankamer in Düsseldorf.⁴⁶

In 1539 erfde Willem V van Gulik, “de Rijke” genoemd vanwege zijn vele bezittingen, het hertogdom Gelre. Het Gulikse rijk was nu op haar grootst maar dit mocht niet lang duren. Keizer Karel V, van het Heilige Roomse Rijk, betwistte dit bezit. We zitten in de periode van de Gelderse oorlogen. Een reeks conflicten tussen de westelijke- en oostelijke Nederlanden. De laatste van deze conflicten was de Derde Gelderse Succesieoorlog. Keizer Karel V maakte ook aanspraak op Gelre en verkreeg Gelre ook in 1543. Dit is tevens het moment van de vorming van de Zeventien Provinciën.

Tijdens deze oorlog werd Sittard belegerd door Karel V. De stad werd veroverd en haast volledig verwoest in 1543. Sittard moest bijna helemaal herbouwd worden. Met het Traktaat van

⁴³ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995), p. 57.

⁴⁴ Lauwers, D.J.J., *De mankamer Born : beheer en administratie van leengoederen in de Gulikse tijd* (Sittard, 1992), p. 17.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 18.

⁴⁶ Lauwers, D.J.J., *De mankamer Born : beheer en administratie van leengoederen in de Gulikse tijd* (Sittard, 1992), p. 21.

Venlo, uit datzelfde jaar, werd vrede gesloten. Karel V kreeg zou Gelre krijgen maar Willem V bleef de hertog van Gulik en dus de heer van Sittard. Een van de eerst herbouwde gebouwen was de markthal. De stad betaalde hier 400 daalders voor aan de hertog Willem V en deze dekte de rest van de kosten van de verbouwing, conform het stadsrecht uit 1243.⁴⁷

⁴⁷ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 86.

Sittard en Born, stad en slot

Sittard en Born hebben een lange gemeenschappelijke geschiedenis. De twee plekken, op de grens van Midden- en Zuid-Limburg, liggen op nauwelijks vijf kilometer afstand van elkaar. Beide plaatsen bestonden waarschijnlijk al aan het einde van de negende eeuw ten tijde van koning Zwentibold van Lotharingen en vallen derhalve binnen het in de inleiding omschreven “land van Swentibold.” Sinds de dood van Zwentibold in 900 is de regio zeer versplinterd geraakt.⁴⁸

We bevinden ons in de lappendeken van de twaalfde en dertiende eeuw, zoals omschreven in het hoofdstuk “Sittard onder het huis Limburg”. Born en daarbij ook Grevenbicht en Obbicht, vallen onder het graafschap Loon. Sittard en het nabijgelegen slot Limbricht vallen onder het hertogdom Limburg.

De heerlijkheid Born was bezit van Goswinus van Born van 1150 tot 1174 en diens opvolgers, leenmannen van de graaf van Loon. Deze Goswinus had vele bezittingen aan de Maas, waaronder het slot van Born en dat van Elsloo. In een artikel over het slot in Elsloo schrijft Hendrix, een heemkundige, dat Goswinus de zoon van Osto van Born zou zijn.⁴⁹ Russel haalt in zijn werk echter de verschillende heren met de naam Goswinus door elkaar. Als deze Goswinus daadwerkelijk de zoon van Osto is, dan verschijnt hij een halve eeuw later ten tonele verschijnt dan Goswinus II.⁵⁰ Russel zou dan moeten spreken van Goswinus III en niet gewoon van Goswinus.

Iets dat wel met zekerheid gesteld kan worden is dat onder deze Goswinus de heerlijkheid Born geleidelijk over gaat naar de heren van Valkenburg. Dit komt als gevolg van de al eerder genoemde strijd met Walram III in 1294.⁵¹ Ook noemt Russel hier een huwelijk tussen een dochter van Goswinus en Jan I van Born & Sittard in 1320.⁵² Ook dit is een huwelijk dat nooit heeft plaats gevonden. Jan I was namelijk gehuwd met Maria van Cuijk. Wel kunnen we zeggen dat vanaf 1294 zijn beide plaatsen aan elkaar verbonden onder een gemeenschappelijke heerser. Allereerst met Sittard als administratief centrum tot in de Gulikse tijd de administratie verplaatst werd naar Born.

We weten dat de kapittelkerk te Sittard een belangrijke kerk in de regio was, met onder andere inkomsten van de kerken van Susteren en Munstergeleen.⁵³ Of de kerken van Born en de nabijgelegen dorpen ook onder het gezag de kapittel van Sittard vielen is ons niet bekend. Wel weten

⁴⁸ Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born* (Maastricht, 1862), p. 8-9.

⁴⁹ Hendrix, W.P. A. M., “De Burcht in de Maas bij Elsloo”, *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold* 16 (Sittard, 1996), p. 80.

⁵⁰ Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born* (Maastricht, 1862), p. 173.

⁵¹ Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 53.

⁵² Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born* (Maastricht, 1862), p. 173.

⁵³ Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995), p. 32.

we dat Walram III het verzoek tot de collegiale verheffing van de kerk te Sittard pas deed na het toeëigenen van diverse Bornse gebieden. Enige verbondenheid tussen de kerk te Sittard en de kerkjes bij Born is dus niet aan te tonen. Wat we wel weten is dat zowel Susteren als Born tegen 1500 een eigen parochiekerk had. Wanneer deze kerken deze status kregen is onduidelijk maar we kunnen stellen dat er tot aan de Gulikse tijd enige afhankelijkheid was van de kerk van Sittard. Sittard was, met haar collegiale kerk, immers het kerkelijke machtscentrum van de regio. Deze collegiale kerk bleef tot ver in de achttiende eeuw grond verpachten in zowel Susteren en Born als andere omliggende gebieden.⁵⁴ Hierdoor bleef zij tienden krijgen uit deze regio zonder er zelf de parochiekerk van te zijn.

⁵⁴ D.J.J. Lauwers, "De bezittingen van de Sittardse kapittel en de inkomsten daaruit" in Nève, P.L. (red.) Sittard, uit bronnen geput (Sittard, 1993) p. 199-217

Conclusie en slot

Hoe ontwikkelden de vrijheden en rechten van de stad Sittard en haar kerk zich onder de verschillende hertogdommen en heersers tussen 1215 en 1542? Dat is de vraag die dit onderzoek wil beantwoorden.

In het hoofdstuk “Sittard onder het huis Limburg” zagen wij hoe de hertogen van Limburg in de 13de eeuw de stad Sittard en haar kerk probeerden te vormen. Ze poogden de positie van hun noordelijkste stad te versterken. Vesting, kerk en dorp werden onder hen tot stad gemaakt in 1243 en Sittard verkreeg alle vrijheden die hierbij hoorden. De *litterae liberalis* was een belangrijk document uit de Sittardse geschiedenis en had in de volgende eeuwen nog een belangrijke positie bij de bevestiging van de rechten van de stad en haar inwoners. Omdat de hierin vastgelegde afspraken en rechten altijd werden nageleefd, zelfs 300 jaar na het opstellen door Willem V.

Het was onder de Valkenburgers dat Sittard daadwerkelijk een regionale macht werd. Mede door strijd te leveren met omliggende gebieden, als ook door het verkrijgen van de kapittelkerk. De collegiale verheffing van de kerk maakte Sittard zo tot kerkelijk centrum van het “land van Swentibold”.

Na het verlies van de stad aan Jan III van Brabant in 1327 blijven de rechten Sittard gewaarborgd. Jan III bevestigt deze vrijheden en geeft haar dezelfde rechten als alle andere Brabantse steden door het toekennen van gelijke tolkosten.

Vervolgens is er nog de verkoop van de stad Sittard aan de hertog van Gulik in 1400. Ook Reinoud van Gulik begon diens bestuur van de stad met het bevestigen van de vrijheden van zowel kerk als stad. De Gulikers brachten het “land van Swentibold” samen voor het eerst sinds het overlijden van Zwentibold in 900 en het was vanaf dat moment dat de regio Sittard haar definitieve vorm kreeg, zoals deze nu nog bestaat. Toentertijd werd het “land van Swentibold” genoemd en nu genaamd de Westelijke Mijnstreek, naar de intensieve kolenmijnbouw van de 20ste eeuw. De samenvoeging met Born vond dan wel al plaats onder de Valkenburgers, maar het was onder de Gulikers dat ook Limbricht definitief tot de regio behoorde waardoor het een aaneengesloten gebied werd.

De vrijheden van de stad zijn dus sinds hun toekenning in 1243 altijd gewaarborgd gebleven, ook door heersers van andere, soms vijandige, vorstendommen. Sterker nog, de vrijheden werden nog aangevuld op enkele momenten, zoals onder Jan III van Brabant en de Gulikers. De stad en de kerk hebben zich zo kunnen blijven ontwikkelen en verbeteren, tot aan de verwoesting in 1543, waarna de stad herbouwd moest worden.

Sittard had een duidelijke positie binnen de hertogdommen Limburg en Gulik. Binnen Limburg was zij de noordelijkste stad, binnen Gulik de westelijkste stad. Beide malen was zij een randgebied, maar toch van belang voor de hertogdommen. De positie als grootste stad binnen de regio en zeker als de stad met de kapittelkerk, maakte haar tot regionaal centrum van handel en administratie. Ook al kregen nabije plaatsen, zoals Susteren, ook stadsrechten schaadde dit de positie van Sittard niet. Deze positie was haar gegund door Walram II de Goede in 1243 en werd gewaarborgd door alle latere heersers van de stad.

Deze kleine stad is altijd een regionaal centrum geweest. Dit is zij al vanaf de 13de eeuw. Hoewel zij nooit gerekend werd tot een van de belangrijkste steden van de lage landen is zij wel een voorbeeld van hoe een Middeleeuwse stad zich kon ontwikkelen en kon uitgroeien tot regionale macht. Sittard heeft 750 jaar stadsrechten en zelfs in tijden van grote politieke stribbelingen, religieuze strijd en veranderende administratie heeft zij zich altijd weten te handhaven.

Bibliografie

Literatuur:

Cox, J.C.M., *Reportorium van de stadsrechten in Nederland: "Quod vulgariter statreghte nuncupatur"* (Den Haag, 2005).

Corsen, S., "Die Herren von Sittard bis 1400" in Nève, P.L. (red.) *Sittard, uit bronnen geput* (Sittard, 1993) p. 75-96

Dunckel, A., *Kurze Chronik von Sittard, von 900 bis 1755, fortgesetzt nach desselben Manuscripten und anderen Quellen samt drei Anhängen von 1757 bis in 1891* (Sittard, 1891, ed. B.A. Pothast)

Hendrix, W.P. A. M., "De Burcht in de Maas bij Elsloo", *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold* 16 (Sittard, 1996) , p. 71 - 85.

Lauwers, D.J.J., *De mankamer Born : beheer en administratie van leengoederen in de Gulikse tijd* (Sittard, 1992).

Lauwers, D.J.J., "De bezittingen van de Sittardse kapittel en de inkomsten daaruit" in Nève, P.L. (red.) *Sittard, uit bronnen geput* (Sittard, 1993) p. 199-217

Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993).

Roebroek, A.M.L., "Oudheidkundig bodemonderzoek in de gemeente Sittard, 3", *Historisch Jaarboek voor het Land van Zwentibold* 3 (Sittard, 1982) p. 137 - 148

Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige Heerlijkheid Sittard, met aanhangsel over koning Zwentibold en de Heerlijkheid Born*, (Maastricht, 1862).

Thissen, B., "Het oudste stadsrechtprivilege van Sittard" in Nève, P.L. (red.) *Sittard, uit bronnen geput* (Sittard, 1993) p. 97-154

Venner, J., *Geschiedenis van Limburg deel I*, (Maastricht, 2001).

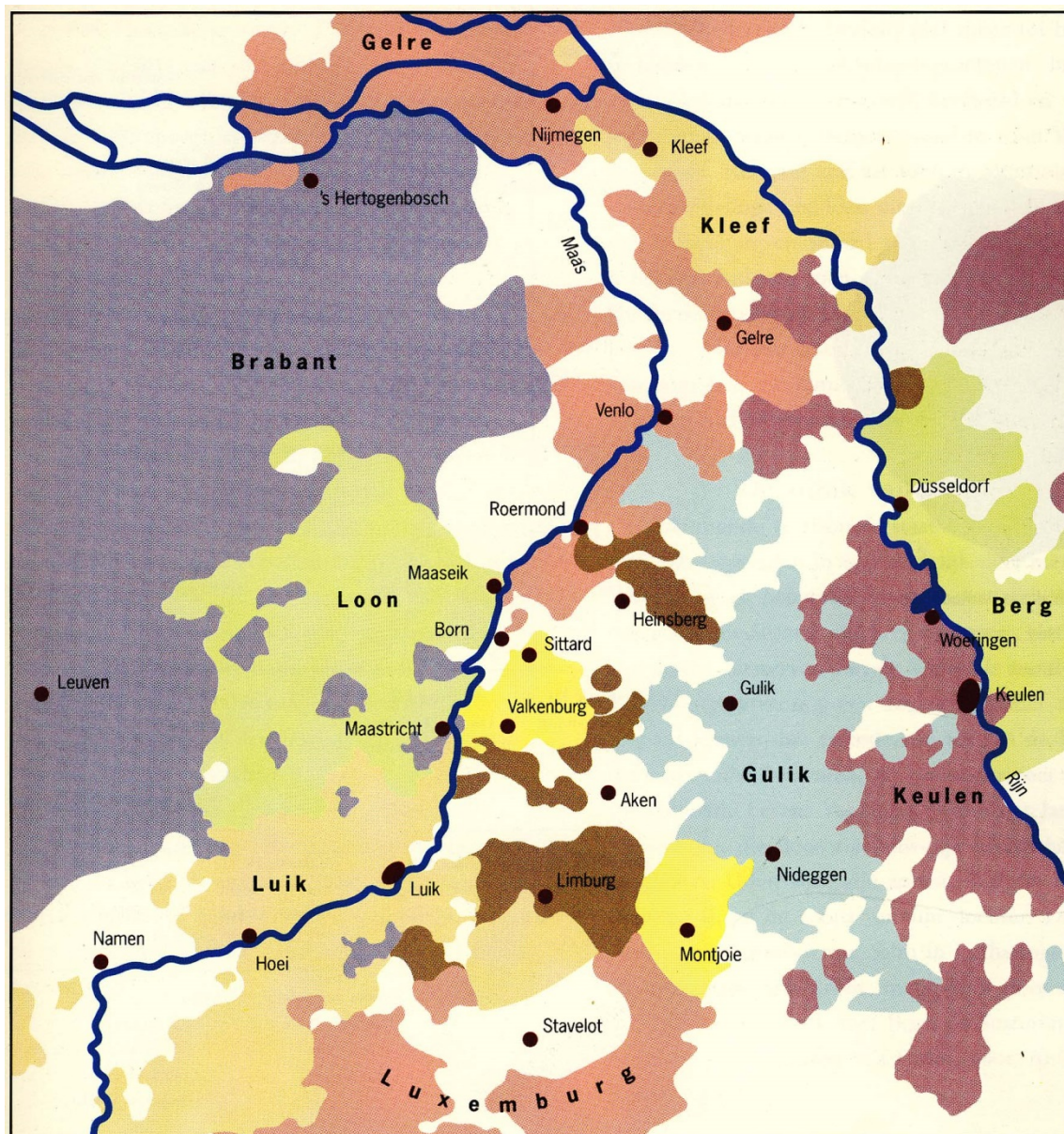
Bronnen:

Jansen, M., "De oudste vrijbrief van Sittard", *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 13 (Maastricht, 1876), p. 110-123.

Jansen, M., *Sittardse Archivalia 1269-1608* (Sittard, 1995).

Van Heelu, J., *Rymkroniek van Jan van Heelu betreffende de slag van Woeringen van het jaer 1288*, 2dln (Brussel, 1836, ed. J. F. Willems)

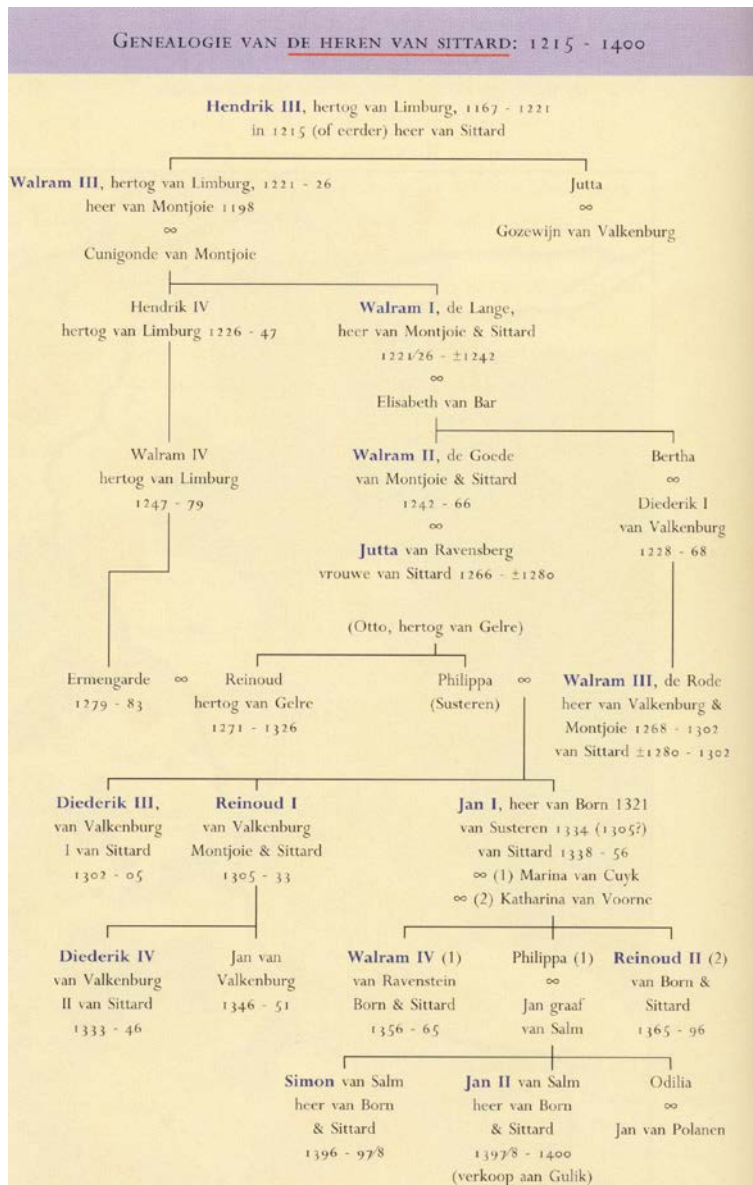
Afbeeldingen met uitleg

Deze afbeelding toont de situatie in het Maas-Rijn gebied ten tijde van de Slag bij Woeringen in 1288.

De dikgedrukte namen zijn de namen van de desbetreffende vorstendommen.

Bron: Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 51.

In deze afbeelding zien we de genealogie van de heren van Sittard.

Enkele notities: Diederik I van Valkenburg hoort Diederik II van Valkenburg te zijn
Walram III de Rode wordt in dit onderzoek Walram III de Rosse genoemd

Bron: Van Luyn, P.B.N., *Stadt Sittardt: een grensoverschrijdend verleden* (Sittard, 1993), p. 52.

De kaart toont de huidige provincie Limburg zoals zij eruit zag in 1543 na het Traktaat van Venlo.

Bron: Venner, J., *Geschiedenis van Limburg deel I*, (Maastricht, 2001)

Chronologisch namenregister

Het huis van Limburg

Hendrik III 'de Oude'	(1131 – 1221)	Hertog van Limburg	(1167 – 1221)
		Graaf van Aarlen	(1167 – 1221)
Walram III	(1180 – 1226)	Hertog van Limburg	(1221 – 1226)
		Graaf van Aarlen	(1221 – 1226)
		Graaf van Luxemburg	(1214 - 1226)
Hendrik IV	(1195 – 1247)	Hertog van Limburg	(1226 – 1247)
		Graaf van Berg	(1225 – 1246)
Walram I 'de Lange'	(???? – 1242)	Heer van Monschau	(1221 – 1242)
		Heer van Sittard	(1226 – 1242)
Walram II 'de Goede'	(±1235 – 1265)	Heer van Monschau	(1242 – 1265)
		Heer van Sittard	(1242 – 1265)
Ermgard	(???? – 1283)	Erfgename van Limburg	
		Gehuwd met Reinoud I van Gelre	

Verwant aan het huis van Limburg

Elisabeth van Bar		Gehuwd met Walram I 'de Lange'	
		Moeder van Walram II 'de Goede'	
Jutta van Ravensberg	(1245 – 1280)	Gehuwd met Walram II 'de Goede'	
		Vrouwe van Sittard	(1266 – 1280)

Het huis van Born

Osto van Born	(1222 – 1287)	Heer van Born	
---------------	---------------	---------------	--

Goswinus III	(1245 - ????)	Heer van Born	
--------------	---------------	---------------	--

Het huis van Valkenburg

Diederik II	(1221 – 1268)	Heer van Valkenburg	(1228 – 1268)
-------------	---------------	---------------------	---------------

Walram 'de Rosse'	(1254 – 1302)	Heer van Valkenburg	(1268 – 1302)
		'III' van Monschau	(1268 – 1302)
		'III' van Sittard	(1280 – 1302)

Diederik III	(1270 – 1305)	Heer van Valkenburg	(1302 – 1305)
		'I' van Sittard	(1302 – 1305)

Reinoud I	(1286 – 1333)	Heer van Valkenburg	(1305 – 1333)
		Heer van Monschau	(1305 – 1333)
		Heer van Sittard	(1305 – 1333)

Jan I	(1288 – 1356)	Heer van Born	(1321 – 1356)
		Heer van Susteren	(1334 – 1356)
		Heer van Sittard	(1338 – 1356)

Diederik IV	(1310 – 1346)	Heer van Valkenburg	(1333 – 1346)
		'II' van Sittard	(1333 – 1346)

Walram IV	(1320 – 1365)	Heer van Ravenstein	(1356 – 1365)
		Heer van Born	(1356 – 1365)
		Heer van Sittard	(1256 – 1365)

Reinoud II	(???? – 1396)	Heer van Born	(1365 – 1396)
		Heer van Sittard	(1365 – 1396)

Phillipa van Valkenburg		Gehuwd met Jan van Salm	
-------------------------	--	-------------------------	--

Het huis van Salm

Jan II	(???? – 1400)	Graaf van Salm	(???? – 1338)
--------	---------------	----------------	---------------

Simon II	(???? – 1397)	Graaf van Salm	
		Heer van Born	(1396 – 1397)
		Heer van Sittard	(1396 – 1397)

Jan III	(???? – 1431)	Graaf van Salm	(???? – 1431)
		Heer van Born	(1397 – 1400)
		Heer van Sittard	(1397 – 1400)

Het huis van Gulik

Willem III	(1364 – 1402)	Hertog van Gulik	(1393 – 1402)
		‘I’ van Gelre	(1371 – 1402)

Reinoud	(1365 - 1423)	Hertog van Gulik	(1402 – 1423)
		‘IV’ van Gelre	(1402 – 1423)

Adolf	(???? – 1437)	Hertog van Gulik	(1423 – 1437)
		Hertog van Berg	(1408 – 1437)
		Graaf van Ravensberg	(1395 – 1402)

Willem IV	(1455 – 1511)	Hertog van Gulik	(1475 – 1511)
		Hertog van Berg	(1475 – 1511)
		Graaf van Ravensberg	(1475 – 1511)

Willem V	(1516 – 1592)	Hertog van Gulik	(1539 – 1592)
		Hertog van Berg	(1539 – 1592)
		Hertog van Kleef	(1539 – 1592)
		Hertog van Gelre	(1539 – 1543)

Het huis van Moers

Frederik IV	(???? – 1448)	Graaf van Moers	(1392 – 1448)
-------------	---------------	-----------------	---------------

Vincent	(???? – 1499)	Graaf van Moers	(1432 – 1499)
---------	---------------	-----------------	---------------

Andere genoemde hertogen en heersers

Jan I	(1252 – 1294)	Hertog van Brabant	(1267 – 1294)
		Hertog van Limburg	(1288 – 1294)
Reinoud I	(1255 – 1326)	Graaf van Gelre	(1271 – 1326)
		Hertog van Limburg	(1280 – 1288)
Hugo III van Chalons	(???? – 1312)	Prinsbisschop van Luik	(1295 – 1301)
Jan III	(1300 – 1355)	Hertog van Brabant	(1312 – 1355)
		Hertog van Limburg	(1312 – 1355)
Dirk van Pietersheim		Heer van Neerharen	
		Bemiddelaar bij de verkoop van Sittard	
Jan van Loon	(1396 – 1459)	Heer van Heinsberg	(???? – 1438)
		Heer van Blankenberg	(???? – 1438)
Herman v. Bronckhorst	(1430 – 1520)	Heer van Batenburg	
		Heer van Stein	
		Stadhouder van Born en Sittard	
Karel V	(1500 – 1558)	Keizer van het Heilige Roomse Rijk	
		Heer der Nederlanden	
		Koning van Spanje	
		Aartshertog van Oostenrijk	